

РОЗДІЛ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИОЦІНЮВАННЯ ТА АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІЛОРУСИEVALUATION AND ANALYSIS OF BELARUSIAN FOREIGN TRADE
DEVELOPMENT INDICATORS

У статті розглянуто абсолютні та відносні показники розвитку зовнішньої торгівлі Білорусі, здійснено порівняльний статистичний аналіз стану та розвитку зовнішньоторговельної діяльності України та Білорусі, а також проведено аналіз часових рядів за головними відносними показниками розвитку зовнішньої торгівлі Білорусі, зокрема індексом чистої торгівлі, рівнем відкритості економіки, індексом товарності, імпоротною квотою, коефіцієнтом покриття імпорту експортом. Крім того, здійснено візуалізацію даних за допомогою рисунків, а саме представлено динаміку експорту, імпорту та валового внутрішнього продукту Білорусі за 2009–2018 рр., динаміку індексу товарності, коефіцієнта покриття імпорту експортом та індексу чистої торгівлі Білорусі, динаміку імпоротної, експортної та зовнішньоторговельної квот за аналогічний період. Порівняльний аналіз показників ЗТД України і Білорусі також містить ілюстративний матеріал, а саме стовпчикові діаграми, на яких представлено індекси товарності та чистої торгівлі, експортну та імпорتنу квоти.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зовнішньоторговельна діяльність, експорт, імпорт, ВВП, імпортна квота, експортна квота, індекс товарності, індекс чистої торгівлі, динаміка показників ЗТД, порівняльний аналіз.

В статье рассмотрены абсолютные и относительные показатели развития внешней торговли Беларуси, осуществлен сравнительный статистический анализ состояния и развития внешнеторговой деятельности Украины и Беларуси, а также проведен анализ временных рядов по главным относительным показателям развития внешней торговли Беларуси, в частности индексу чистой торговли, уровню открытости экономики, индексу товарности, импортной квоте, коэффициенту покрытия импорта экспортом. Кроме того, осуществлена визуализация данных с помощью рисунков, а именно представлена динамика экспорта, импорта и валового внутреннего продукта Беларуси за 2009–2018 гг., динамика индекса товарности, коэффициента покрытия импорта экспортом и индекса чистой торговли Беларуси, динамика импортной, экспортной и внешнеторговой квот за аналогичный период. Сравнительный анализ показателей ЗТД Украины и Беларуси также содержит иллюстративный материал, а именно диаграммы, на которых представлены индексы товарности и чистой торговли, экспортная и импортная квоты.

Ключевые слова: внешняя торговля, внешнеторговая деятельность, экспорт, импорт, ВВП, импортная квота, экспортная квота, индекс товарности, индекс чистой торговли, динамика показателей ЗТД, сравнительный анализ.

УДК 311:339.5

<https://doi.org/10.32843/bses.59-4>

Вдовин М.Л.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри статистики
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Котова О.В.

студентка
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Vdovyn Mariana

Ivan Franko National University of Lviv
Kotova Olena
Ivan Franko National University of Lviv

The article considers the absolute and relative indicators of foreign trade of Belarus, comparative statistical analysis of the state and development of foreign trade of Ukraine and Belarus, and also time series analysis of the main relative indicators of foreign trade of Belarus, including net trade index, export and import quota, import-export coverage ratio, etc. In addition, the data were visualized by graphics (diagrams), which include indicators such as the dynamics of exports, imports and gross domestic product of Belarus for 2009–2018, the dynamics of the marketability index, the coefficient of export coverage and the net trade index of Belarus, the dynamics of import, export and foreign trade quotas for the same period. The comparative analysis of the indicators of the foreign trade of Ukraine and Belarus also contains illustrative material – bar charts, which show the indices of marketability and net trade, export and import quotas. It is also considered such foreign trade indicators: export, import, foreign trade balance, foreign trade turnover, export quota (openness of economics), import quota, foreign trade turnover quota, import-export coverage ratio and one of main indices of economic development – GDP (gross domestic product). The article also consists the conclusions about the economical (foreign trade) situation in the both countries – Ukraine and Belarus. It is illustrated, that foreign trade situation is better in Belarus, than in Ukraine. The paper recalculates the GDP of Belarus from million rubles to million US dollars for comparability of data, and indicates the denomination of the ruble in 2016. The article mentions the negative values of the foreign trade balance and, accordingly, the net trade index. It was also emphasized that the highest value of the export quota in Belarus was in 2012, and over time it only decreases, indicating a weakening of the country's role as a seller in the world market. It is also mentioned about the "National Program of Support and Development of Exports of the Republic of Belarus for 2016–2020", which identifies the need to ensure the gradual achievement by 2020 of equal distribution of supplies to the markets of the EAEU, EU and other countries.

Key words: foreign trade, foreign trade activity, export, import, GDP, import quota, export quota, marketability index, net trade index, dynamics of foreign trade indicators, comparative analysis.

Постановка проблеми. Стан та розвиток зовнішньоторговельної діяльності країн є яскравим індикатором не лише їхньої активної/неактивної участі у світогосподарських зв'язках на міжнародній арені, але й одним з показників економічного розвитку країн. Білорусь є інду-

стріально-аграрною країною, що розвивається й останнім часом потрапляє у фокус усіх політико-економічних оглядів через політичну нестабільність усередині країни. На нашу думку, особливу увагу варто сконцентрувати саме на зовнішній торгівлі, оскільки показники цієї сфери економіки

важливі для подальшої інтеграції країни у світовий економічний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням питань розвитку зовнішньої торгівлі різних країн світу займалось багато вчених, зокрема питання розвитку міжнародної торгівлі висвітлені у працях таких науковців, як І.В. Бураковський, Є.В. Савельєв, Т.М. Циганкова, а проблеми оцінювання стану та розвитку зовнішньої торгівлі Білорусі розглянуто в праці О.В. Володько та Л.П. Володько [1].

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінювання стану та перспектив розвитку зовнішньої торгівлі Білорусі, а також здійснення порівняльного аналізу головних показників розвитку зовнішньої торгівлі України та Білорусі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Важливість вивчення стану та розвитку зовнішньої торгівлі країн не викликає жодного сумніву. Варто лише визначити перелік показників, які повною мірою проілюструють характер торговельних відносин країн, зокрема рівень розвитку зовнішньоторговельної діяльності.

Стан зовнішньоторговельної діяльності країни доцільно охарактеризувати за такими показниками:

- індекс товарності;
- індекс чистої торгівлі;
- експортна квота (показник відкритості економіки);
- імпортна квота;
- зовнішньоторговельна квота;
- коефіцієнт покриття імпорту експортом.

Під час розрахунку вищезгаданих показників використовують обсяги експорту, імпорту та ВВП, які наведено у табл. 1.

З огляду на те, що у Білорусі у 2016 році відбулась деномінація рубля, а експорт та імпорт

представлені у млн. дол. США, потрібно правильно представити ВВП також у млн дол. США. Для цього з урахуванням середнього курсу білоруського рубля відносно іноземних валют (в даному випадку – до долара США) за кожний рік (2009–2018 рр.), який відображено на офіційному сайті Національного Банку Республіки Білорусь [3], перераховано ВВП (табл. 2).

Таблиця 1

Основні показники зовнішньої торгівлі Білорусі у 2009–2018 рр.

Рік	Експорт (млн. дол. США)	Імпорт (млн. дол. США)	ВВП у поточних цінах, млрд. руб. (з 2016 року – млн. руб.)
2009	21 304	28 569	142 091
2010	25 284	34 884	170 466
2011	41 419	45 759	307 245
2012	46 060	46 404	547 617
2013	37 203	43 023	670 688
2014	36 081	40 502	805 793
2015	26 660	30 292	899 098
2016	23 538	27 610	94 949
2017	29 240	34 235	105 748
2018	33 907	38 441	122 320

Отримавши зіставні дані в однакових одиницях виміру, обчислимо основні показники розвитку зовнішньоторговельної діяльності країни. Результати обчислень представлено у табл. 3.

Графічно обчислені показники можна зобразити на рис. 1, рис. 2, рис. 3.

Найвищий рівень ВВП був у 2014 р., коли він становив 78 879 млн. дол. США, але через два роки цей показник став найменшим за весь період і становив 47 749 млн. дол. США. На кінець 2018 р. ВВП Білорусі становив 60 061 млн. дол. США.

Таблиця 2

Здійснення перерахунку ВВП Білорусі, млн. руб. та млн. дол. США

ВВП у поточних цінах, млрд. руб. (з 2016 року – млн. руб.)	ВВП у поточних цінах (руб.)	Кількість одиниць іноземної валюти	Офіційний курс білоруського рубля по відношенню до долару США, який встановлюється Національним банком Республіки Білорусь (середній за період)	ВВП у поточних цінах (дол. США)	ВВП у поточних цінах (млн дол. США)
142 091	142 091 000 000 000	1 USD	2 792,540	50 882 350 835	50 882
170 466	170 466 000 000 000	1 USD	2 978,100	57 239 850 912	57 240
307 245	307 245 000 000 000	1 USD	4 623,470	66 453 334 833	66 453
547 617	547 617 000 000 000	1 USD	8 335,860	65 694 121 542	65 694
670 688	670 688 000 000 000	1 USD	8 875,830	75 563 412 098	75 563
805 793	805 793 000 000 000	1 USD	10 215,530	78 879 216 252	78 879
899 098	899 098 000 000 000	1 USD	15 864,620	56 673 150 696	56 673
94 949	94 949 000 000	1 USD	1,989	47 749 057 078	47 749
105 748	105 748 000 000	1 USD	1,932	54 740 656 383	54 741
122 320	122 320 000 000	1 USD	2,037	60 060 885 790	60 061

Основні показники розвитку ЗТД

Зовнішньо-торговельний обіг (млн дол. США) ЗТО = E + I	Сальдо (млн дол. США) Δ = E - I	Індекс товарності $t = \frac{E + I}{Y}$	Індекс чистої торгівлі $I_{ч.т.} = \frac{E - I}{E + I}$	Експортна квота, % $K_E = \frac{E}{Y} \cdot 100$	Імпортна квота, % $K_I = \frac{I}{Y} \cdot 100$	Зовнішньо-торговельна квота, % $K_{ЗТО} = \frac{1}{2} \frac{(E + I)}{Y} \cdot 100$	Коефіцієнт покриття імпорту експортом $K_{\Pi} = \frac{E}{I}$
49 873	-7 265	0,980	-0,146	41,87	56,15	49,01	0,746
60 168	-9 600	1,051	-0,160	44,17	60,94	52,56	0,725
87 178	-4 340	1,312	-0,050	62,33	68,86	65,59	0,905
92 464	-344	1,407	-0,004	70,11	70,64	70,37	0,993
80 226	-5 820	1,062	-0,073	49,23	56,94	53,09	0,865
76 583	-4 421	0,971	-0,058	45,74	51,35	48,54	0,891
56 952	-3 632	1,005	-0,064	47,04	53,45	50,25	0,880
51 148	-4 072	1,071	-0,080	49,30	57,82	53,56	0,853
63 475	-4 995	1,160	-0,079	53,42	62,54	57,98	0,854
72 348	-4 534	1,205	-0,063	56,45	64,00	60,23	0,882

E – експорт, I – імпорт, Y – ВВП

Джерело: розраховано за даними джерел [2; 4]

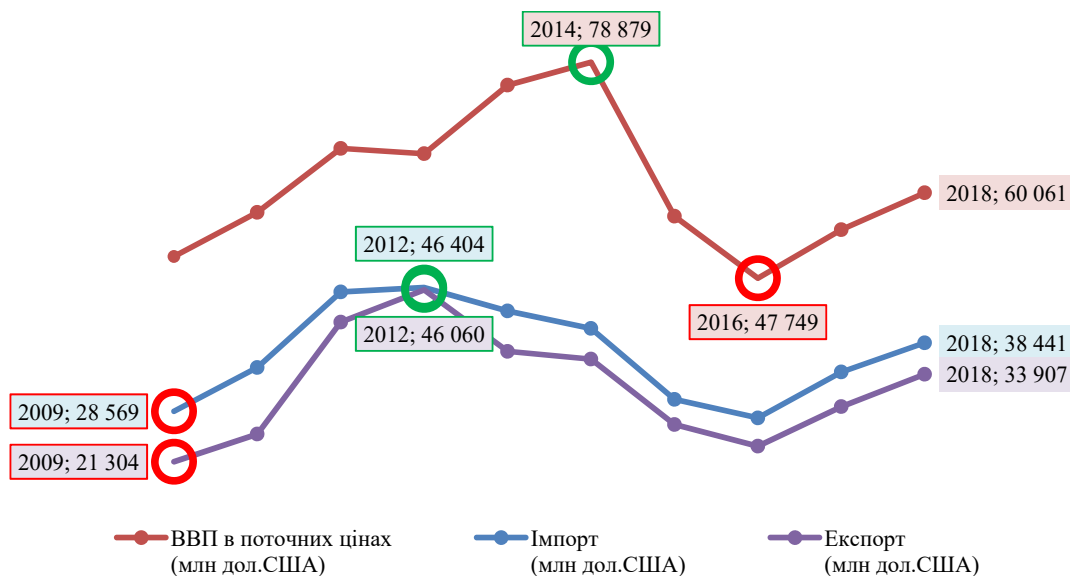

Рис. 1. Динаміка експорту, імпорту та ВВП Білорусі за 2009–2018 рр.

Найнижчий рівень експорту та імпорту Білорусі був у 2009 р. і становив 21 304 та 28 569 млн. дол. США відповідно. У 2012 р. ці два показники досягли свого максимуму й становили 46 060 та 46 404 млн. дол. США відповідно. У 2018 р. експорт становив 33 907 млн. дол. США, а імпорт – 38 441 млн. дол. США.

Індекс товарності – це показник, що характеризує міру участі національної економіки в міжнародному поділі праці. Найвище його значення було у 2012 р., коли він становив 1,407, а найнижче – у 2014 р. (0,971). У 2018 р. цей показник знову зріс, що свідчить про те, що країна стоїть на шляху до активної участі у МПП. З урахуванням специфіки

термінів оприлюднення офіційних даних по ВВП складно впевнитись у тому, чи зберігатиметься тенденція до зростання.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом визначається відношенням обсягів експорту товарів і послуг до обсягів імпорту. Торговельний баланс має позитивне сальдо, якщо цей коефіцієнт буде більшим за одиницю, і має від'ємне сальдо, якщо він буде меншим за одиницю. На рис. 1 можна чітко побачити, що протягом періоду коефіцієнт покриття експорту імпортом є нижчим за одиницю, тобто торговельний баланс має від'ємне сальдо. Лише у 2012 р. цей показник трохи наблизився до одиниці і становив 0,993.

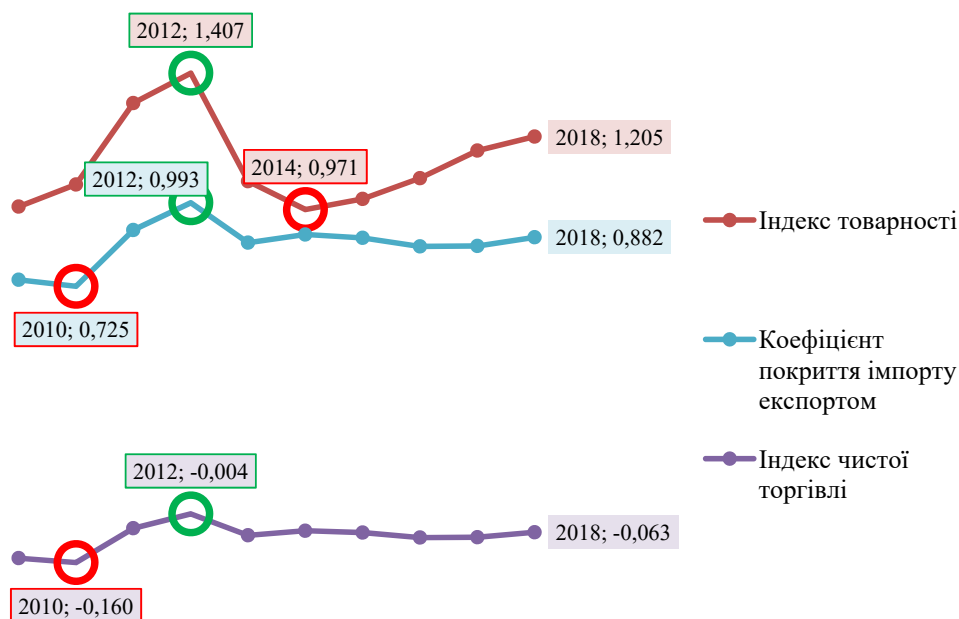

Рис. 2. Динаміка індексу товарності, коефіцієнта покриття імпорту експортом та індексу чистої торгівлі Білорусі за 2009–2018 рр.

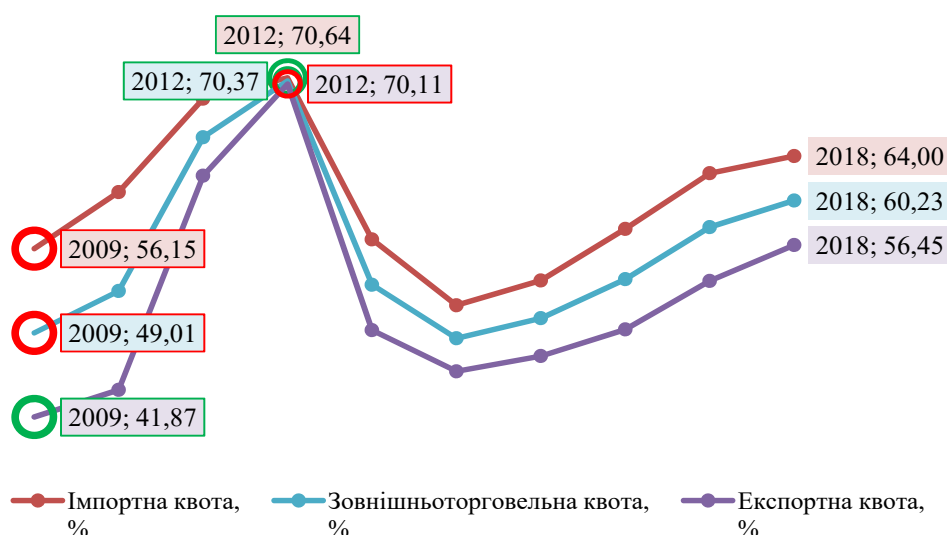

Рис. 3. Динаміка імпортної, експортної та зовнішньоторговельної квот Білорусі за 2009–2018 рр.

Індекс чистої торгівлі показує рівень перевищення експорту над імпортом (при позитивному значенні індексу) або рівень перевищення імпорту над експортом (при від'ємному значенні індексу). За 2009–2018 рр. у Білорусі цей показник мав від'ємні значення. Найменше від'ємне значення було у 2012 р. (-0,004), а найбільше – у 2010 р. (-0,160). На кінець 2018 р. цей показник становив -0,063.

Імпортна квота – це виражене у відсотках відношення обсягу імпорту до ВВП, що характеризує залежність країни від світових ринків товарів і послуг. У 2009 р. цей показник становив 41,87%, а у 2012 р. – 70,11%, що означає, що Білорусь за три роки стала залежною від імпорту на 28,24%.

Експортна квота – це виражене у відсотках відношення обсягу експорту країни до її ВВП, яке характеризує роль країни як продавця на світовому ринку товарів і послуг. За показником експортної квоти більшість країн світу є відкритими економіками. Найвищим цей показник був у 2012 р. (70,64%). На кінець 2018 р. експортна квота Білорусі становила 56,45%. Варто зазначити, що економіка країни є досить відкритою, бо цей показник перевищує 35%.

Зовнішньоторговельна квота – це виражене у відсотках відношення зовнішньоторговельного обігу (сумарного обсягу експорту та імпорту) до ВВП країни, яке характеризує інтенсивність її міжнародних торговельних зв'язків. Відкритою вва-

жається економіка, яка має ЗТК більше 45%. Чим більшим є значення зовнішньоторговельної квоти, тим більш відкритою є національна економіка. Найнижче значення цього показника в Білорусі було у 2009 р. (49,01%), а найвище – у 2012 р. (70,37%).

Доцільно також здійснити порівняльний аналіз показників ЗТД Білорусі та нашої країни. Важливо оцінити міру участі обох країн у МПП, відкритість економіки, співвідношення сальдо торговельного балансу та зовнішньоторговельного обігу.

Для цього на рис. 4 зобразимо індекс товарності Білорусі та України в динаміці.

З рис. 4 видно, що індекс товарності Білорусі є вищим, ніж України, тобто це означає, що міра участі національної економіки Білорусі в міжнародному поділі праці є вищою порівняно з Україною.

На рис. 5 зображено динаміку індексу чистої торгівлі Білорусі та України. Протягом визначеного періоду цей показник у Білорусі був від'ємним, що свідчить про те, що імпорт перевищує експорт.

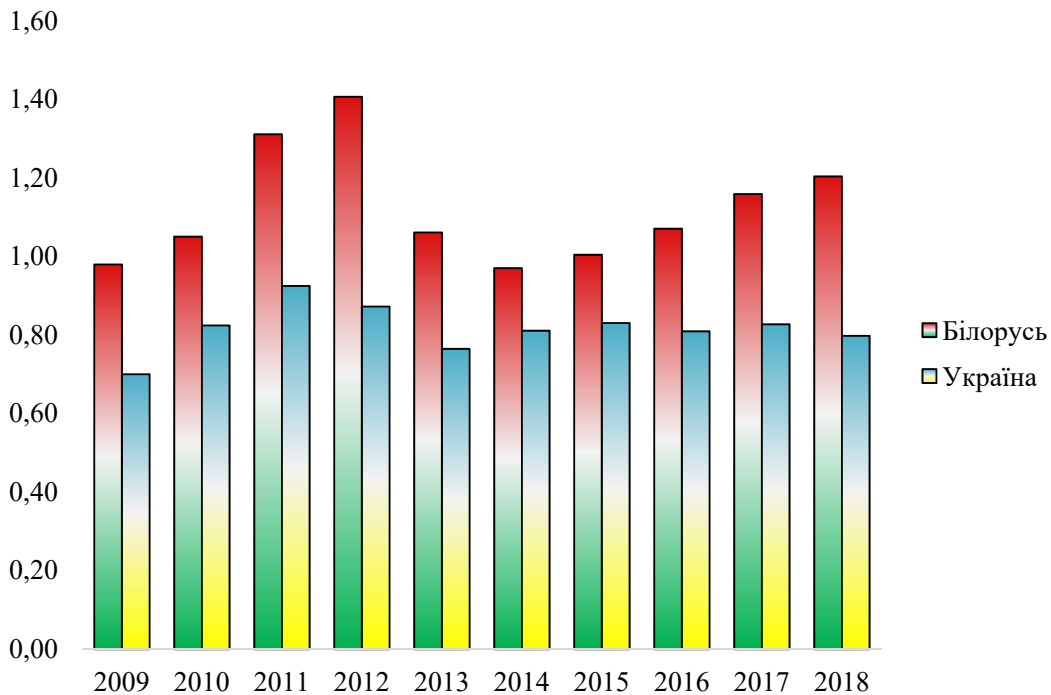

Рис. 4. Індекси товарності Білорусі та України за 2009–2018 рр.

Джерело: побудовано за даними джерел [2; 3; 4; 5]

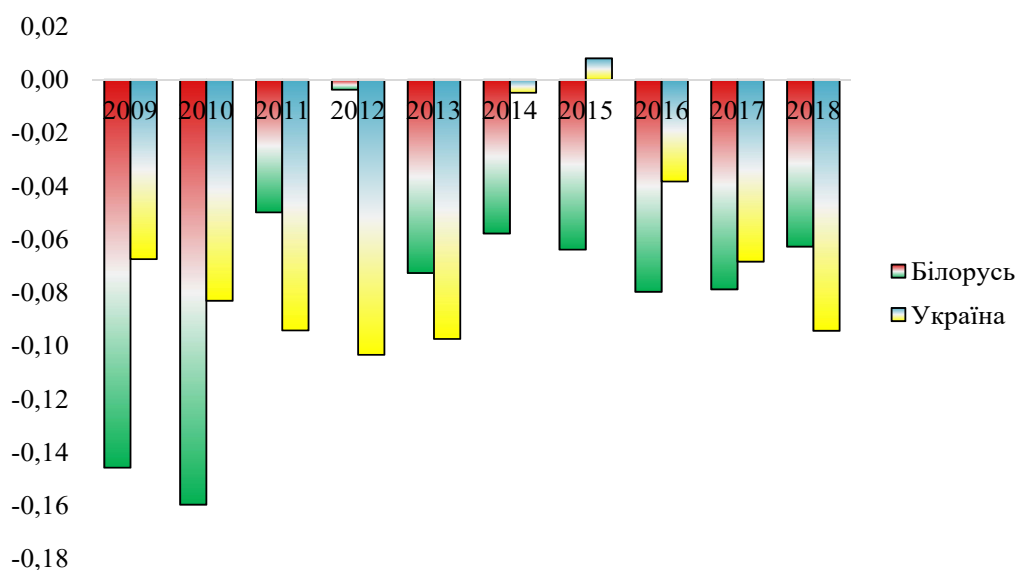

Рис. 5. Індекси чистої торгівлі Білорусі та України у 2009–2018 рр.

Джерело: побудовано за даними джерел [2; 3]

Щодо України, то у 2015 р. експорт перевищував імпорт, тобто цей показник був додатнім і становив 0,008.

З рис. 6 видно, що показник експортної квоти є вищим у Білорусі, що свідчить про більшу роль країни як продавця на світовому ринку товарів і послуг.

Відобразимо також частку імпорту у ВВП (імпортну квоту) на рис. 7.

На рис. 7 зображено динаміку імпортної квоти Білорусі та України. Чим більше це значення, тим більше країна залежить від світових ринків товарів та послуг. Отже, Україна порівняно з Білоруссю є менш залежною від світових ринків.

Найвище значення індексу товарності за 2009–2018 рр. було у 2012 р. (1,407), а найнижче – у 2014 р. (0,971).

За 2009–2018 рр. у Білорусі індекс чистої торгівлі мав від'ємні значення, що свідчить про перевищення імпорту над експортом.

Протягом визначеного періоду коефіцієнт покриття експорту імпортом є нижчим за одиницю, тобто торговельний баланс має від'ємне сальдо.

У 2009 р. імпортна квота становила 41,87%, а у 2012 р. – 70,11%, що означає, що Білорусь за три роки стала залежною від імпорту на 28,24%.

Найвище значення експортної квоти було у 2012 р. (70,64%). На кінець 2018 р. експортна

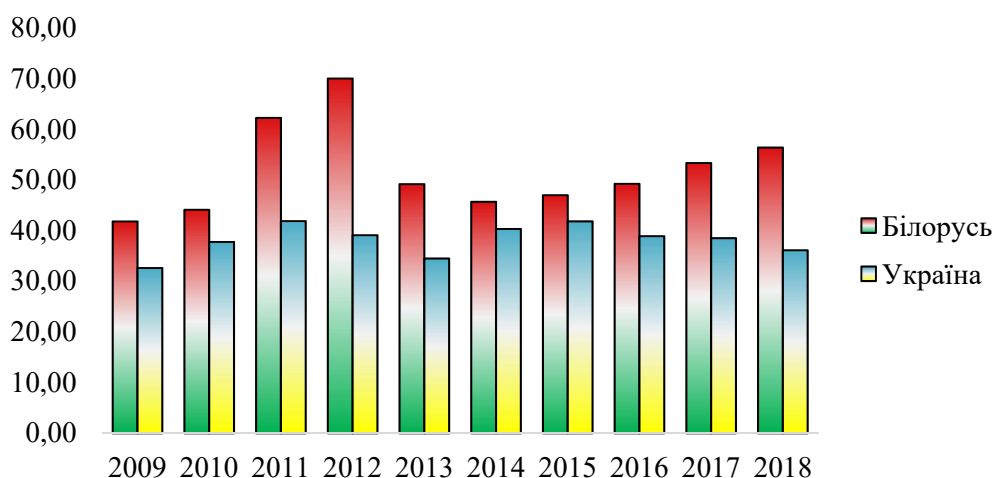

Рис. 6. Експортна квота Білорусі та України за 2009–2018 рр.

Джерело: побудовано за даними джерел [2; 3; 4; 5]

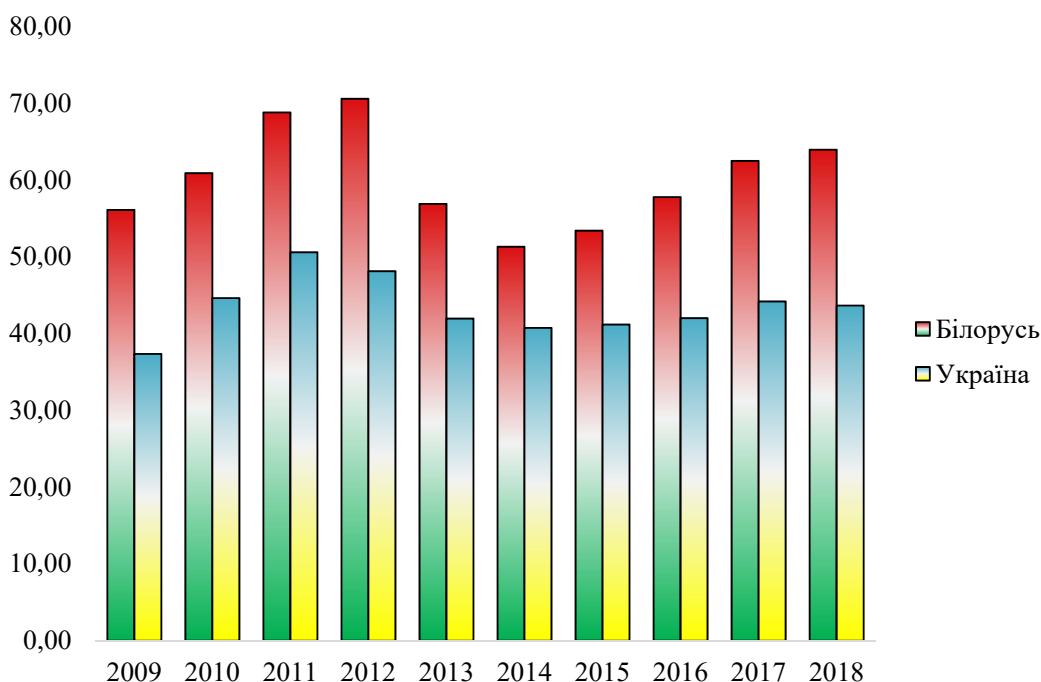

Рис. 7. Імпортні квоти Білорусі та України за 2009–2018 рр.

Джерело: побудовано за даними джерел [2; 3; 4; 5]

квота Білорусі становила 56,45%, що означає, що роль країни як продавця на світовому ринку суттєво зменшилась.

Варто зазначити, що у Білорусі розроблена «Національна програма підтримки та розвитку експорту Республіки Білорусь на 2016–2020 рр.», у якій визначено необхідність забезпечення поступового досягнення до 2020 р. рівного розподілу поставок на ринки країн ЄАЕС, ЄС та інших держав, зокрема так званих країн далекої дуги, розташованих в Азії, Африці, Латинській Америці [1].

Висновки з проведеного дослідження. Оцінивши стан та розвиток ЗТД Білорусії за допомогою головних показників розвитку зовнішньої торгівлі, можемо стверджувати, що здебільшого спостерігаються позитивні тенденції. Зокрема, порівнявши показники розвитку зовнішньоторгівельної діяльності України та Білорусі, ми проілюстрували, що в Білорусі ситуація краще, ніж в Україні. Однак політична нестабільність однозначно вплине на подальший розвиток зовнішньої торгівлі країни та її інтеграцію у світовий економічний простір.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Володько О.В., Володько Л.П. Стан і перспективи розвитку зовнішньої торгівлі Республіка Білорусь. *Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобальних економічних дисбалансів* : матеріали виступів Всеукраїнського форуму з проблем міжнародних економічних відносин, м. Житомир, 11 квітня 2019 р. Житомир, 2019. С. 162–165.

2. Зовнішньоекономічна діяльність. *Державна служба статистики України* : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.10.2020).

3. Зовнішня торгівля. *Національний статистичний комітет Республіки Білорусь* : веб-сайт. URL: <https://www.belstat.gov.by> (дата звернення: 20.09.2020).

4. Статистика ЗЕД. *Національний банк Республіки Білорусь* : веб-сайт. URL: <http://www.nbrb.by> (дата звернення: 20.09.2020).

5. Статистика зовнішнього сектору. *Національний банк України* : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 24.10.2020).

6. Sheng B., Fatima S., Saqib Irshad M., Ramzan M. Impact of Openness on Economic Growth in Developing Economies: An Empirical Analysis. *European Online Journal of Natural and Social Science*. 2019. Vol. 8. № 3. P. 411–425.

REFERENCES:

1. Volodko O.V., Volodko L.P. (2019) Stan i perspektyvy rozvytku zovnishnoi torhivli Respubliky Bilorus' [Status and prospects of foreign trade development of the Republic of Belarus] Proceedings of *Development of international trade in global economic conditions imbalances* (Ukraine, Zytomyr, April 11, 2019) (eds. Oliinyk O.V., Romanchyk K.V. and others), Zytomyr : ZSTU, pp. 162–165.

2. State Statistic Service of Ukraine (2020). Foreign economic activity: website. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 24 October 2020).

3. National Statistical Committee of the Republic of Belarus (2020). Foreign trade : website. URL: <https://www.belstat.gov.by/en> (accessed 20 September 2020).

4. The National bank of the Republic of Belarus (2020). Statistics of foreign economic activity: website. URL: <https://www.nbrb.by/engl> (accessed 20 September 2020).

5. National Bank of Ukraine (2020). External Sector Statistics : website. URL: <https://bank.gov.ua/en> (accessed 24 October 2020).

6. Sheng B., Fatima S., Saqib Irshad M., Ramzan M. (2019) Impact of Openness on Economic Growth in Developing Economies: An Empirical Analysis [Impact of Openness on Economic Growth in Developing Economies: An Empirical Analysis]. *European Online Journal of Natural and Social Science* [European Online Journal of Natural and Social Science] (electronic journal), vol. 8, no. 3, pp. 411–425. Available at: <https://www.academia.edu> (accessed 1 December 2020).